

Παραδοσιακοί χοροί και χορογραφίες

Γράφει ο Χρήστος Ζάλιος

Όλοι έχουμε γίνει τα τελευταία χρόνια μάρτυρες μιας απίστευτης παραγωγής τοπικών χορών. Βλέπουμε όχι μόνο περιοχές, αλλά και μεμονωμένα χωριά να έχουν αποκτήσει ένα αξιόλογο τοπικό χορευτικό ρεπερτόριο! Παραλλαγές των χορών ως προς τη μουσική ή τα βήματα βαφτίζονται με ευκολία ξεχωριστοί χοροί και έτσι κάθε περιοχή μας προβάλλει μέσω των πολιτιστικών της συλλόγων ένα πλούσιο χορευτικό ρεπερτόριο. Ακόμη παρατηρείται το φαινόμενο ένας χορός που παρουσιάζεται στις παραστάσεις κάποιου συλλόγου, να έχει ελάχιστη ή και καμία σχέση με το πώς χορεύεται από τους κατοίκους της περιοχής. Σε κάποιες δε περιπτώσεις να είναι εντελώς άγνωστος στους κατοίκους με τη μορφή που παρουσιάζεται.

Το άρθρο μου αυτό είναι μια πρόσκληση και πρόκληση προς τους χοροδιδασκάλους και τους ερευνητές της παράδοσης σε κάθε ελληνική γωνιά, να υποδείξουν για τον τόπο τους, ποιες είναι οι χορογραφίες σε κάθε χορό που αλλοιώνουν εντελώς τα βήματα και το ύφος του. Πιστεύω ότι ευχής έργο θα ήταν αυτή την υπόθεση να την πάρουν στα χέρια τους κάποιοι φορείς όπως τα ΤΕΦΑΑ των πανεπιστημίων μας ή το Λύκειο Ελληνίδων, το οποίο με τα παραρτήματα που διαθέτει σε όλη την Ελλάδα, θα μπορούσε να κάνει μια έρευνα και να επηρεάσει προς τη σωστή κατεύθυνση. Ακόμη καλύτερα εάν συνέπρατταν σε μια τέτοια προσπάθεια περισσότεροι φορείς. Στοχεύοντας προς αυτή την κατεύθυνση θα πρότεινα να είναι το θέμα ενός συνεδρίου από αυτά που διοργανώνει το θέατρο «Δόρα Στράτου» ή και η ΔΟΛΤ.

Διαβάζοντας στο περιοδικό «Χορεύω» τη συνέντευξη του Λ. Δρανδάκη, ενός από τους πιο καταξιωμένους ανθρώπους στο χώρο του ελληνικού παραδοσιακού χορού, μου έκανε εντύπωση το σημείο όπου κάνοντας την αυτοκριτική του παραδέχτηκε κάποιες κινητικές επεμβάσεις σε παραδοσιακούς χορούς. Στη συνέντευξη που έδωσε ο Λευτέρης Δρανδάκης στη Β. Γιαννακοπούλου στο περιοδικό «Χορεύω», τ. 4, Ιούλιος-Αύγουστος 2009, σελ. 11-12, αναφέρονται τα εξής :

Στην ερώτηση : Μετά από όλες αυτές τις καταγραφές, τις δικές σας ή και τρίτων, και τη μετάδοση των πληροφοριών στα αστικά χορευτικά συγκροτήματα, θεωρείτε ότι έχουν γίνει λάθη με αποτέλεσμα να περάσουν στη συνείδηση του κόσμου λανθασμένες πληροφορίες; Εσείς προσωπικά έχετε κάνει λάθη;

Απαντά : Ουδείς αναμάρτητος... Ποιος είναι εκείνος που θα δηλώσει το αλάνθαστο; Και Βέβαια έχω κάνει λάθη. Και κινησιολογικά.

Νομίζω ότι αυτό συνέβαινε επειδή εμείς οι παλαιοί δεν είχαμε τα μέσα της καλής και φθηνής αποτύπωσης κι έπρεπε να καταγράψουμε κυρίως στο μυαλό μας την κίνηση και τις παραλλαγές και έτσι κάποια πράγματα μας ξεφεύγανε. Όταν επέστρεφα στην Αθήνα και έδειχνα για παράδειγμα το τρίτε πάτε, είχα τη λαχτάρα να δείξω τι έκανα στο ταξίδι μου και τι καινούργιο έφερνα αλλά συνάμα και την αμφιβολία. Εκεί πιθανόν να έκανα λάθη, αλλά όχι φοβερά, κυρίως σε θέσεις και άρσεις.

Και στη σελίδα 12 του περιοδικού σε μια δόση ειλικρίνειας και παραδοχής της πραγματικότητας αναφέρει ο κ. Δρανδάκης :

Υπάρχουν βέβαια και οι περιπτώσεις των εσκεμμένων «λαθών» από προσθήκες σε χορούς. Αυτά «μυρίζουν» ότι είναι «λάθη» και προέρχονται από δασκάλους οι οποίοι είναι πολύ επιπόλαιοι και, προσπαθώντας να κάνουν κάτι πιο εντυπωσιακό οδηγούν τις ομάδες σε λάθος επιλογές. Να τολμάμε να λέμε τα πράγματα με

το όνομα τους! Άλλο είναι να κάνεις διευθέτηση των χορευτών σου στο χώρο (χορογραφία) όταν κάνεις μια παράσταση και άλλο είναι να αλλοιώσεις μελωδίες, ρυθμούς ή να εφεύρεις κινητικά μοτίβα κλπ. Εγώ έχω χορογραφήσει με την έννοια των σχημάτων και μόνο.

Σίγουρα η παραδοχή αυτή από ένα καταξιωμένο άνθρωπο του χορού είναι θετική. Όπως παραδέχονται σήμερα και άλλοι χοροδιδάσκαλοι, από τη δεκαετία του '70 και μετά, όταν άρχισαν να πληθαίνουν οι πολιτιστικοί σύλλογοι στην Ελλάδα και να δημιουργούν χορευτικά τμήματα, η ανάγκη προβολής της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, τους έκανε να στραφούν στις παραστάσεις που δίνονταν σε φεστιβάλ χορού στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Την πρώτη αυτή περίοδο της παρουσίας των πολιτιστικών συλλόγων με τα χορευτικά τους τμήματα, πολλοί χοροδιδάσκαλοι θέλοντας να εντυπωσιάσουν, δημιούργησαν χορογραφίες άλλοτε με μικρές επεμβάσεις, παραλλάσσοντας ανώδυνα τα βήματα κάποιων χορών και άλλοτε με εντυπωσιακές χορευτικές φιγούρες που ήταν ξένες προς τη χορευτική παράδοση του τόπου τους. Κάποιες φιγούρες ίσως και να κατασκευάστηκαν μέσα στην ΕΑΣΑ ή και στα ΤΕΦΑΑ. Για παράδειγμα : ο λεγόμενος 3ος αντικριστός, μια μελωδία χωρίς όνομα ή με όνομα που δεν το ήξεραν και το βάφτισαν έτσι. Η χορογραφία του είναι σίγουρα εντυπωσιακή και πολύ όμορφη και έχει χορευτεί για πολλά χρόνια από τα Λύκεια Ελληνίδων και από άλλα χορευτικά της πατρίδας μας, ας μας πει όμως κάποιος ερευνητής ή χοροδιδάσκαλος από την περιοχή που υποτίθεται ότι είναι αυτός ο χορός εάν έχει χορευτεί ποτέ μ' αυτόν τον τρόπο σε κάποιο πανηγύρι ή γλέντι της περιοχής του.

Το ίδιο θα έλεγα και για το χορό Παρτάλω.

Η χορογραφία με τις τρεις φιγούρες που μάθαμε στο ΤΕΦΑΑ της Θεσσαλονίκης στις αρχές της δεκαετίας του 1980, νομίζω ότι δεν έχει καμιά απολύτως σχέση με το πώς χορεύεται ο χορός αυτός στην περιοχή του.

Όσον αφορά το κεντρικό Λύκειο των Ελληνίδων, δημιούργησε σουίτες χορών τις οποίες χρησιμοποιούσαν τα περισσότερα παραρτήματά του σε όλη την Ελλάδα, τουλάχιστον μέχρι το 1990. Από το '90 και δω και κυρίως από το '95 η πλειοψηφία των παραρτημάτων αρχίζει και τις καταργεί.

Πολύ περισσότερα συμπεράσματα θα βγάλουμε εάν διαβάσουμε τα Πρακτικά της 5ης Συνάντησης Προέδρων, Εφόρων και Δασκάλων χορού των Λυκείων Ελληνίδων, που έγινε στην Αθήνα το 2000. Από το κεντρικό Λύκειο των Ελληνίδων δόθηκε προς τα παραρτήματα ένα ερωτηματολόγιο για το ενεργό χορευτικό ρεπερτόριο, με στόχο να διαπιστωθεί πόσες από τις σουίτες χορών που δημιούργησε το Κεντρικό Λύκειο χρησιμοποιούνται ακόμα.

Διαβάζουμε λοιπόν στα πρακτικά :

Αυτό το ερωτηματολόγιο ξεκίνησε - το λέμε με κάθε ειλικρίνεια - για να δούμε τελικά, πόσα από τα Λύκεια στην περιφέρεια επηρεάστηκαν από αυτή την περίοδο της δημιουργίας των σουιτών και για πόσα χρόνια. Με βάση λοιπόν τα ερωτηματολόγια που ήρθαν συμπληρωμένα, από όσους δασκάλους απάντησαν, η εικόνα εί-

ναι η εξέλιξη:

Φαίνεται ότι οι χορογραφημένες σουίτες του Κεντρικού Λυκείου εντάσσονται στο ρεπερτόριο των περισσότερων παραρτημάτων. Μόνο ένα παράρτημα μας είπε, ότι δεν έχουν μπει σουίτες ολόκληρες αλλά μονάχα μεμονωμένοι χοροί απ' αυτούς που είχαμε στο ερωτηματολόγιο. Οι σουίτες μπήκαν όχι μόνο στα παραρτήματα που δούλεψαν δάσκαλοι που είχαν μια θητεία στο Κεντρικό, είτε σαν μέλη της χορευτικής ομάδας, είτε σαν δάσκαλοι, αλλά και σε άλλα παραρτήματα, όπου οι δάσκαλοι τους προέρχονται και από άλλους χώρους. Σε πάρα πολλά παραρτήματα χρησιμοποιήθηκαν μεμονωμένοι χοροί με τη χορογραφία τους.

Πρώτες σουίτες σε προτίμηση είναι:

«Τσουράπια-Τραμπανιστός-Συρτός Ορεινής», μετά «Αρβανιτόβλαχα-Σβαρνιάρρα-Καγκέλι», «Καστρινός-Τσέστος-Τριπάτι-Μπαϊτούσκα», ακόμα «Κονίτσης-Φυσσούνι-Μπεράτι» και «Γιάννη μου, Γιαννάκη μου-Ιερισσού-Σφαρλής».

Επειδή όμως ο σκοπός που έγραψα αυτό το άρθρο δεν είναι απλώς να κατακρίνω όσα αναγνωρίζονται ως λάθη που έγιναν τις περασμένες δεκαετίες, αλλά να συμβάλω στη διόρθωση των κακώς κείμενων, θα σας δώσω πληροφορίες που αφορούν χορογραφίες χορών στην περιοχή μας.

Όταν στη δεκαετία 1970 ξεκίνησαν

χορευτικές παραστάσεις από τους συλλόγους μας (Μπούλες) φάνηκε ότι το τοπικό χορευτικό ρεπερτόριο ήταν σχετικά μικρό και υπήρχε ανάγκη εμπλουτισμού του. Όπως όμως ξέρουμε όλοι, ο χορός είναι άμεσα συνδεδεμένος με τη φορεσιά της κάθε περιοχής πχ. δε μπορούμε να χορέψουμε θρακιώτικα με τη στολή της Αλεξάνδρειας και νησιώτικα με τη φουστανέλα! Έγινε λοιπόν πιστεύω προσπάθεια από κάποιους, να χορευτούν χοροί οι οποίοι θα χορεύονταν με την τοπική φορεσιά χωρίς όμως να πούμε ότι είναι και από άλλη περιοχή. Αυτό συνέβη στη Νάουσα με τη Μπαϊτούσκα. Για αρκετά χρόνια τα παιδιά μας σε ορισμένους συλλόγους της πόλης (βλ. Μπούλες) χόρευαν μια Μπαϊτούσκα που χορευόταν μόνο στη Νάουσα γιατί φυσικά ήταν χορογραφία φτιαγμένη στη Νάουσα. Ακόμη και σήμερα παιδιά που μεγάλωσαν χορεύοντας αυτή τη Μπαϊτούσκα τη θεωρούν τοπικό μας χορό «είναι πιστεύουν η Μπαϊτούσκα όπως χορεύεται στη Νάουσα». Έλα όμως που η Μπαϊτούσκα δε ανήκει σ' αυτό που θα ορίζαμε ως χορευτικό ρεπερτόριο της Νάουσας αλλά ούτε και των χωριών της!

Τοπικοί χοροί της Νάουσας και χορογραφίες

Ας δούμε όμως τους χορούς που χορεύονται στη Νάουσα και οι οποίοι θεωρώ ότι δεν ανήκουν στο ρεπερτόριο των παραδοσιακών χορών της, αλλά ούτε και της ευρύτερης περι-

οχής τουλάχιστον με τη μορφή που χορεύονται από κάποιους χορευτικούς ομίλους.

Από το βιβλίο μου «Παραδοσιακοί χοροί ήθη και έθιμα της Νάουσας» όπου αναφέρονται και αναλύονται μουσικοκινητικά όλοι οι χοροί που θεωρούνται τοπικοί, απουσιάζουν εσκεμμένα οι πα-

ρακάτω χοροί :

- Μπαϊ Αποστόλη
- Μπαϊτούσκα (Νάουσας)
- Ζάϊκο

Ας τους δούμε όμως έναν - έναν

Μπαϊτούσκα : Είναι χορός που χορογραφήθηκε στη Νάουσα στις αρχές της δεκαετίας του 1970. Χορεύτηκε κυρίως από κάποιους συλλόγους της πόλης μας σε χορευτικές παραστάσεις εντός και εκτός της Νάουσας.

Στη μορφή που παρουσιάστηκε, χορεύεται σε ρυθμό 5/16 και αποτελείται από 13 κινήσεις με στροφή (360ο) προς τα δεξιά, στο 11-12.

Τα τελευταία χρόνια έχει εγκαταλειφθεί και από τους χορευτικούς συλλόγους οι οποίοι έχοντας πλέον την ευχέρεια να έχουν παραδοσιακές φορεσιές της Θράκης, χορεύουν στις παραστάσεις τους τη θρακιώτικη Μπαϊτούσκα.

Ακόμη και σήμερα όμως κάποιοι θεωρούν ότι χορεύουν τη δική μας Μπαϊτούσκα!

Μπαϊ Αποστόλη : Είναι μια μελωδία σε ρυθμό 2/4 των χωριών του κάμπου της Νάουσας, όπου χορευόταν και χορεύεται στα 6 βήματα της αργής γκάνιτας.

Στη Νάουσα έχει γίνει χορογραφία που χορεύεται από τις Μπούλες όχι φυσικά μέσα στο ρεπερτόριο του εθίμου, αλλά στο γλέντι που

γίνεται στα Αλώνια και στις παραστάσεις που δίνουν οι σύλλογοι κάθε χρόνο εντός και εκτός Ναούσης. Η χορογραφία έγινε πιθανότατα στις αρχές της δεκαετίας του '70. Ο χορός αποτελείται από τρεις φιγούρες στο πρώτο μέρος που είναι αργό και οι οποίες επαναλαμβάνονται στο δεύτερο μέρος που είναι πιο γρήγορο. Το όνομα του χορού Μπαϊ Αποστόλης από επιτόπια έρευνα που έχω κάνει στα χωριά, φαίνεται ότι οφείλεται στο τραγούδι (στην τοπική ντόπια διάλεκτο) που συνοδεύει το χορό και το οποίο αναφέρεται στον Βοεβόδα (κομιτατζή) Αποστόλ Πετκώφ ή Μποεμίτση, από τη Μποέμιτσα (Αξιούπολη) του Κιλκίς.

Η μελωδία σίγουρα προϋπάρχει του τραγουδιού, γιατί πάνω στην ίδια μελωδία βρίσκουμε τρία τουλάχιστον τραγούδια που αναφέρονται σε οπλαρχηγούς του Μακεδονικού Αγώνα. Όπως θα δείτε παρακάτω το περιεχόμενο των τραγουδιών είναι το ίδιο και στην ουσία αλλάζει μόνο το όνομα του καπετάνιου ή του βοεβόδα (βλ. Αποστόλης). Οι πληροφορίες συγκλίνουν στο ότι το τραγούδι αναφέρεται στο βοεβόδα Αποστόλη ή Αποστόλ Πετκώφ ο οποίος καταγόταν από τη Μποέμιτσα (Αξιούπολη) του Κιλκίς. Σύμφωνα με τον Paillares : ήταν βοσκός που δολοφόνησε κάποιον και κατάφυγε στη Βουλγαρία. Εκεί συναντήθηκε με 2-3 κακοποιούς και επέστρεψε στα βουνά του Καζά του όπου επιδόθηκε σε παράνομα έργα. Τότε ήταν 24 χρονών. Το κρησφύγετο του ήταν στην Κουρ-

Μπαϊ Αποστόλη

Καταγραφή στην ευρωπαϊκή σημειογραφία Χρήστος Ζάλιος

παλιού. Στα μέσα του 1905 ο Αποστόλης πήγε στη Βουλγαρία όπου τον ονόμασαν Μεγάλο Άντρα και Άτρωτο Έρωα. Λυρικά τραγουδία υμνούσαν τη δόξα του και την αξία του. Εκεί έφτιαξε ένα επίλεκτο σώμα, ξαναπέρασε τα σύνορα και πήγε σ' ένα από τα κύρια καταλύματά του, στη λίμνη του Άρσεν (Αρσενίου) απέναντι από τη Γευγελή. Η παρουσία του έγινε γνωστή στο χωριό Σμόλη (Μικρού δάσους). Οι κάτοικοι των γύρω χωριών που είχαν ανοιχτούς λογαριασμούς μαζί του έκαναν απόσπασμα και του επιτέθηκαν. Ο ίδιος έπεσε μέσα στο Βαρδάρη και σώθηκε. Αλλά από ότι λένε έπαθε γάγγραινα από τα τραύματά του και πέθανε στο δάσος της Κρώμνης. Το 1904 στο απόγειο της δύναμης του, κρατούσε στα χέρια του 80 χωριά. Από τη Μπογδάντσα και τη λίμνη Αρσενίου ως την πεδιάδα των Γιαννιτσών.

Τα λόγια του τραγουδιού και η ελεύθερη απόδοση από το τοπικό γλωσσικό ιδίωμα των χωριών του κάμπου της Νάουσας

Μπάϊ Ποστόλη.

*Ντέκα κι όντες για μπρε μπάϊ-Ποστόλη
τι ντέκα κι όντες βοϊ νοκνο βρέμε*

*Ντέκα κι α γιο στάβις τβόϊτα σάρα μάϊκα
Ιάσκα νέμαμ μάϊκα. τσιούμι μι τα μάϊκα
Μοϊατα μάϊκα σάρα μι πλανίνα*

*Ντέκα κι οστάβις τβόϊτα μλάντα ζένα
Ιάσκα νέμαμ ζένα, τσιούμι μι τα ζένα
μοϊατα ζένα τέγκα μαλινχέρα.*

*Ντέκα κι οστάβις για μπρε μπάϊ-Ποστόλη
ντέκα κι οστάβις τβόϊτε ντρόμπνι ντέτσα
Ιάσκα νέμαμ ντέτσα, τσιούμι μι τι ντέτσα
μοϊτι ντρόμπνι ντέτσα, ντρόμπνι μι φντσιέτι.*

Ελεύθερη απόδοση του τραγουδιού

*Πού θα πας βρε Μπάϊ Ποστόλη;
Πού θα πας με τέτοιο άσχημο καιρό;*

*Πού θα αφήσεις τη γριά σου μάνα;
Εγώ δεν έχω μάνα τι να την κάνω τη μάνα;
Η δική μου μάνα, το γέρικο βουνό*

*Πού θα αφήσεις τη νέα γυναίκα σου;
Εγώ δεν έχω γυναίκα τι να την κάνω τη γυναίκα;*

Η δική μου γυναίκα είναι το λεπτό μάλινχερ (όπλο)

*Πού θα αφήσεις βρε Μπάϊ Ποστόλη;
Πού θα αφήσεις τα μικρά σου παιδιά;
Εγώ δεν έχω παιδιά, τι να τα κάνω τα παιδιά;
Δικά μου μικρά παιδιά είναι τα μικρά μου φυσίγγια*

Με την ίδια μελωδία τραγουδιέται και το τραγούδι του Βάνη που πιθανόν να αναφέρεται στον Γιοβάνη Τίτκα που ήταν ντόπιος μακεδονομάχος από τα Βοδενά. Ήταν οπλαρχηγός που πιθανόν πολεμούσε μαζί με τον καπετάν Ακριτά (Μαζαράκη), τον καπετάν Κότα (Κλείτο) και τον Κότα Σαμαρά.

Βάνε λε Βάνε

*Βάνε λε Βάνε, Βάνε να μάϊκα
ντέκα κι σι οστάβις Βάνε, τβόϊτε ντρόμπνι ντέτσα
Ιάς νέμαμ ντέτσα μοϊτι ντέτσα,
μοϊτι ντέτσα ζιέλι μι πατρούσκι.*

*Βάνε λε Βάνε, Βάνε να μάϊκα
ντέκα κι σι οστάβις Βάνε, τβόϊτα μλάντα ζένα
Ιάς νέμαμ ζένα μοϊατα ζένα,
μοϊατα ζένα τέγκα μαλινχέρα.*

*Βάνε λε Βάνε, Βάνε να μάϊκα
ντέκα κι σι οστάβις Βάνε
τβόϊτα σάρα μάϊκα
Ιάς νέμαμ μάϊκα, μοϊατα μάϊκα,
στάρα μι πλανίνα, πούλνα μι ουμπούλκα.*

*Βάνε λε Βάνε, Βάνε να μάϊκα
ντέκα κι σι οστάβις Βάνε, τβόϊτο σάρο τάτκο
Ιάς νέμαμ τάτκο, μοϊτο τάτκο
σιρόκο πόλε ντουρ γιο Μπιτόλε.*

Ελεύθερη απόδοση του τραγουδιού

*Βάνη αχ Βάνη, Βάνη μάνα μου
Πού θα αφήσεις τα μικρά σου παιδιά;
Εγώ δεν έχω παιδιά, τα δικά μου παιδιά,
είναι οι σφαιρές μου*

*Βάνη αχ Βάνη, Βάνη μάνα μου
Πού θα αφήσεις τη νέα γυναίκα σου;
Εγώ δεν έχω γυναίκα
Γυναίκα μου είναι το λεπτό μάλινχερ*

*Βάνη αχ Βάνη, Βάνη μάνα μου
Πού θα αφήσεις Βάνη*

τη γριά μάνα σου;
Εγώ δεν έχω μάνα μάνα μου είναι
το γέρικο βουνό γεμάτο με μήλα

Βάνη αχ Βάνη, Βάνη μάνα μου
Πού θα αφήσεις το γέρο πατέρα σου;
Εγώ δεν έχω πατέρα, πατέρας μου είναι
ο φαρδύς κάμπος μέχρι τα Μπιτόλια

Με την ίδια μελωδία τραγουδιέται και το τρα-
γούδι του Παύλου Μελά

Παύλε καπεντάντσε

Παύλε μπρε Παύλε Παύλε καπεντάντσε
Ντέκα κι ουστάβες τφόιτο σάρο τάτκο
Ιάς νέμαμ τάτκο τσ(ου)μιτε μίτο τάτκο
Μόιοτο τάτκο σάρο κι μι πόλε

Παύλε μπρε Παύλε Παύλε καπεντάντσε
Ντέκα κι ουστάβες τφόιτο σάρα μάϊκα
Ιάς νέμαμ μάϊκα τσ(ου)μιτε μίτα μάϊκα
Μόια τα μάϊκα σάρα μι πλανίνα

Παύλε μπρε Παύλε Παύλε καπεντάντσε
Ντέκα κι ουστάβες τφόιτα μλάντα ζένα
Ιας νέμαμ ζένα τσ(ου)μιτε μίτα ζένα
Μόιατα ζένα τένκα μαλινχέρα

Παύλε μπρε Παύλε Παύλε καπεντάντσε
Ντέκα κι ουστάβες τφόιτε ντρόμπνε ντέτσα
Ιας νέμαμ ντέτσα τσ(ου)μιτε στα τι ντέτσα
Μόιτι ντέτσα ντρόμπνε μι πατρούνε

Ελεύθερη απόδοση του τραγουδιού

Παύλε βρε Παύλε Παύλε καπετάνιε
Πού θα αφήσεις το γέρο πατέρα σου;
Εγώ δεν έχω πατέρα τι τον θέλω τον πατέρα;
Πατέρας μου είναι ο ανοιχτός κάμπος

Παύλε βρε Παύλε Παύλε καπετάνιε
Πού θα αφήσεις τη γριά σου την μάνα;
Εγώ δεν έχω μάνα τι την θέλω τη μάνα;
Η δικιά μου η μάνα είναι το γέρικο βουνό

Παύλε βρε Παύλε Παύλε καπετάνιε
Πού θα αφήσεις τη νέα γυναίκα σου;
Εγώ δεν έχω γυναίκα, τι τη θέλω τη γυναίκα;
Η δική μου γυναίκα είναι το λεπτό μάλινχερο (όπλο)

Παύλε βρε Παύλε, Παύλε καπετάνιε
Πού θα αφήσεις τα μικρά παιδιά σου;

Εγώ δεν έχω παιδιά, τι τα θέλω τα παιδιά;
Δικά μου μικρά παιδιά είναι τα μικρά μου φουσίγγια

Ζάϊκο ή Κομίτιν σε ρυθμό 2/4

Μελωδία σε 2/4 που χορεύεται και χο-
ρευόταν ως χασαποσέρβικο κυρίως στα χωριά
της Φλώρινας και της Αριδαίας. Ο χορός είναι
γνωστός στους χοροδιδάσκαλους ως Ζάϊκο Επι-
σκοπής. Το παράδοξο είναι ότι στην Επισκοπή
δεν τον θεωρούν τοπικό τους χορό και φυσικά
εάν το χορέψουν, το χορεύουν ως χασαποσέρ-
βικο και όχι με τη μορφή που χορογραφήθηκε
από κάποιους στη Νάουσα.

Ο Δημήτρης Ιωάννου στο ένθετο του CD «Μα-
κεδονικές μουσικές ρίζες» που κυκλοφόρησε
από τον Π.Λ.Ο. Αριδαίας «ΑΚΡΙΤΕΣ ΑΛΜΩ-
ΠΙΑΣ» αναφέρει για το Ζάϊκο :

«Ζάϊκο ή Κομίτιν (το) (Κομιτατζίδικο) : Χορός
ανδρικός που διαδόθηκε την περίοδο του Μα-
κεδονικού αγώνα. Το «Κομιτατζής» αρχικά δε
σήμαινε κατ' ανάγκη Βουλγαρίζων. Το «Κομι-
τατζής» την εποχή αυτή σημαίνει Παρτιζάνος-
κλέφτης αναρχικός.

Είναι χορός πολεμιστών, που χόρευαν με τα
όπλα ζωσμένα στην πλάτη και κατά τη διάρκεια
του χορού εκπυρσοκροτούσαν. Η χορευτική
αγωγή του χορού θυμίζει βουλγαρικές τεχνικές
και κινήσεις. Τον συναντούμε σε πολλά χωριά
να χορεύεται σαν Ράμνα»

Η προσωπική μου άποψη είναι ότι στη Νάου-
σα έχει γίνει χορογραφία του Ζάϊκο, που χο-
ρεύεται μόνο εδώ από κάποιους χορευτικούς
ομίλους.

Θα ήθελα να κάνω και μια αναφορά στο
«χορό» Σούδα. Είναι αργός συρτός που χορεύ-
εται όλο εμπρός σε 6 βήματα όπως ακριβώς και
ο Μουσταμπέϊκος.

Το όνομα Σούδα δόθηκε αυθαίρετα στο
τραγούδι «Απ' τον Παπαράντο ως τον Αη Λιά
και κάποιοι τον αναφέρουν ως ξεχωριστό χορό.
Εάν θέλουμε να ονομάσουμε τον απλό συρτό (το
Μουσταμπέϊκο) με την τοπική ονομασία Σούδα,
τότε το τραγούδι με το οποίο θα τον χορεύουμε
είναι αυτό του Σανιδά το οποίο από το ρεφρέν
θα μπορούσε να ονομαστεί και Σούδα. Παρα-
θέτω το τραγούδι :

Του Σανιδά ή Σούδα

*Του μάθατι τι γίνηκι στον Σανιδά του γάμου
λέλε Σούδα μου,
στου Σανιδά του γάμου μπουλιουτούδα μου.
Ήταν νουνός Σαλονικιός να διατάζει εις τον
γάμου λέλε Σούδα μου,
να διατάζει εις τον γάμου μπουλιουτούδα μου.
Κι του νουνό τουν ίλιγαν στον όνουμα Αναστά-
ση λέλε Σούδα μου,
στου όνουμα Αναστάση μπουλιουτούδα μου.
Κι ου νουνός διάταξιν του μπάλου να χουρέ-
ψουν λέλε Σούδα μου,
του μπάλου να χουρέψουν μπουλιουτούδα μου.
Την άδειά σου Γιώργη μου να χουρέψου μι τη
Σούδα λέλε Σούδα μου,
να χουρέψου μι τη Σούδα μπουλιουτούδα μου.
Κι η Σούδα χόρεψε μι τον Αναστάση μπάλου
λέλε Σούδα μου,
μι τον Αναστάση μπάλου μπουλιουτούδα μου.
Δε φταίγουν μάνα τα πιδιά δε φταίγι ου Αδά-
μους λέλε Σούδα μου,
δε φταίγι ου Αδάμους μπουλιουτούδα μου.
Μον φταίγει ου πατέρας μου που μι πάει εις
του γάμου λέλε Σούδα μου,
που μι πάει εις του γάμου μπουλιουτούδα μου.*

Εντελώς αυθαίρετα, ως χορός Σούδα, παρουσιάστηκε ο χορός από τις Μπούλες σε ντοκιμαντέρ της ελληνικής τηλεόρασης το 1988, χορεύοντας το τραγούδι «12 χρόνια στο στρατό στη Λάρ'σα και στο Δομοκό» με τα βήματα του απλού συρτού που προανέφερα.

Συμπεράσματα – προτάσεις :

• Υπάρχει ανάγκη να γίνει εμπειρισταωμένη έρευνα σε ευρύτερη κλίμακα ώστε να αποβληθεί κάθε ξένο σώμα από τη λαϊκή μας παράδοση. Διαφορετικά εάν χρησιμοποιούμε στις παραστάσεις μας χορογραφημένους χορούς και σουίτες χορών, να γίνεται σαφής αναφορά στο τι ακριβώς αντιπροσωπεύουν, ώστε να μην παρερμηνεύονται από τους νέους μας.

• Να μη χορεύονται ως παραδοσιακοί χοροί της περιοχής μας, τουλάχιστον με την μορφή που παρουσιάζονται έως τώρα, οι χοροί : Μπαΐ Ποστόλη, Μπαϊτούσκα και Ζάϊκο.

• Εάν θέλουμε να χορεύουμε στη Νάουσα τη Σούδα ως ξεχωριστό χορό, (πράγμα περιττό γιατί έχουμε τον Μουσταμπέικο που χορεύεται ακριβώς με τα ίδια βήματα), τότε να τη χορεύουμε με τη σωστή μελωδία που είναι από το τραγούδι «Του Σανιδά ή Σούδα» γιατί από αυτό παίρνει το όνομά του ως χορός και όχι με το τραγούδι «Απ' τον Παπαράντο ως τον Αϊ Λιά».

Τα τραγούδια (Μπαΐ Ποστόλη – Βάνε λε Βάνε – Παύλε καπεντάντσε) προέκυψαν από επιτόπια έρευνα του Χρήστου Ζάλιου στα χωριά του κάμπου της Νάουσας.

Βιβλιογραφία

1. Paillares, M., Η Μακεδονική θύελλα. Τα πύρινα χρόνια 1903-1907, (επιμ. Κ. Βακαλόπουλος), Αθήνα, Τροχαλία, 1994.
2. Βακαλόπουλου Κ., Ιστορία του βόρειου ελληνισμού ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ, εκδ. αδφ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1992. (στη σελ.462 αναφορά στο βοεβόδα Αποστόλ Πετκώφ).
3. Ένθετο από το CD «Μακεδονικές μουσικές ρίζες», επιμ. Δημήτρη Ιωάννου, εκδ. Π.Α.Ο Αριδαίας «ΑΚΡΙΤΕΣ ΑΛΜΩΠΙΑΣ».
4. Ζάλιος Χρήστος, Παραδοσιακοί χοροί ήθη και έθιμα της Νάουσας, Νάουσα 2009.
5. Λύκειον των Ελληνίδων, Πρακτικά 5ης Συνάντησης Προέδρων, Εφόρων και Δασκάλων χορού. Το χορευτικό ρεπερτόριο του Λυκείου, Αθήνα 2000.
6. Συνέντευξη του Λευτέρη Δρανδάκη στη Β. Γιαννακοπούλου : στο περιοδικό Χορεύω τεύχος 4, Ιούλιος-Αύγουστος 2009. σελ.11-12
7. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ, ΝΕΩΤΕΡΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ από 1881 ως 1913, Εκδοτική Αθηνών, τόμος ΙΔ΄ , σελ.249,251.